

Visszatekinteni önmagunkra a sztratoszférán túlról

BORSODI L. LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE KARÁCSONYI ZSOLTTAL

2021. augusztus 29. és szeptember 1. között zajlott le Sztánán az Erdélyi Magyar Írók Ligája 19. írótábor, amelynek mottója a Kányádi Sándor költészetéből vett refrén, vers-, versciklus- és kötet cím volt: „Vannak vidékek”. A téma és újonnan megjelent *Függőleges állat* (Erdélyi Híradó Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Kolozsvár – Budapest, 2020) című kötete kapcsán Karácsonyi Zsolt költőt kérdeztem.

– Kányádi versciklusában ilyen sorokat olvashatunk: „vannak vidékek ahol / a fölösleges / kuty- és macskakölyköket / vízbe ölik”; „vannak vidékek gyönyörű / tájak ahol a keserű / számban édessé ízesül”; „vannak vidékek ahol a szerelem / akár a harmat az árnyékos helyen / tavasztól őszig őrizgeti magát”; „vannak vidékek / ahol az ének / kiment szokásból”; „vannak vidékek hova már utat / csak romos templom s régi név mutat”. A vidék egyszerre az embert körülvevő külső táj és a lélek belső tere – versvidék. Mit jelent számodra a partiumiség és az erdélyiség, az, hogy közben Aradról Kolozsvárra költöztél? Mi a szerepe pályád, sorsod alakulásában, van-e identitásképző szerepe? Mit tesz hozzád, esetleg mit vesz el a vidékiségnél ez a vonatkozása?

– Először a romos templom, régi név kérdéskör kapcsán jelezném: döbbenetes volt látni a múlt század utolsó évtizedében, ahogy egész falvak ürülnek ki, templomok maradnak üresen, romos állapotban a Bánságban, Dél-Erdélyben. Mire igazán megismerhettem volna, az a világ, amelybe beleszülettem: eltűnt. Ezt nem éreztem akkor, tizenévesen, most viszont már egyértelmű, hogy az így támadt úr, Csenger Leventét parafrázálva, a „szűnőföld” érzete a versvidéket is meghatározta. Szellemi értelemben Arad nem a Partium része, inkább az alföldhöz kötődik, nem is bánsági, közties térben, határon elhelyezkedő jó sorsra mostanság is érdemes város, azonban a pálya vonala, az, hogy versben kell lenni, csakis Kolozsvár felé vezethetett – Budapest eszembe sem jutott. Amíg generációból sokan kivándoroltak, Pestig, Kanadáig jutva, én inkább bevándoroltam Erdélybe, Kolozsvárra. Identitásképző szerep? A szülőföld: Arad és a Bánság, Zsombolya, igen, ezek a helyek meghatározóak. Kolozsvár pedig a létrejött identitás megőrzését segíti.

– Hogyan érzed, miként és mennyire tudatosan épül be szűkebb földrajzi környezet a költészetedbe? Versvidékké válik-e a vidék, szűkebb régiód, vagy akár az a környezet, amelyben élned kell (motívumok, képek, irodalmi hagyományok szintjén)? Van-e szövegalkító ereje?

– A mindenkori asztal az én szűkebb földrajzi környezetem. Már az nagy dolog, ha az ember a saját utcájában lakókat megismeri. Ezért minden versvidékké alakulhat, s ha egyszer azzá vált a „szűkebb régió”, akkor már senki sem lepődik meg azon, hogy feje felett érzi Hermész sarujának suhogását, az is természetes, hogy önmagunkra bármikor a sztratoszférán túlról is visszatekinthetünk, hogy a boltos néni épp úgy szembejöhöt az utcán, mint a(z) (r)égi kollégák.

Úgy ám! Mindennek lehet szövegalakító ereje, a szöveg pedig a tájérezékelést könnyedén módosíthatja.

– *Ha a vidéket versvidékként értelmezzük, akkor mit jelent kilépni a saját, bensőséges térből, és fordítóként kirándulást tenni más alkotók vidékeire? Ezek a kilépések miként hatnak vissza a saját vidékre?*

– A vers mindig kifele és/vagy felfele tart. A kilépés természetes gesztus, akárcsak a hátra vetett pillantás. A fordítás több, mint egyszerű kirándulás: akár a versben, itt is az áthelyeződés sikeressége a meghatározó. Egy-egy regény vagy esszékötet lefordítását szellemi kalandnak, munkának, a saját tér kiszélesítésének, tágabbá tételének tekintem. Ezek a „csillagtúrák” a vers terrénjáról indultak, és oda ennek okán visszahatnak. Amit fordítottam eddig, java-részt prózát és esszét, nem tudtam volna átültetni azon a szinten, amit elértem, ha nem a vers felől vágok neki.

– *Most egy kissé közelebb mennék ahhoz a versvidékhez, amelyet költészetet olvasva jártam be. Azt tapasztalom, hogy az Igazi nyár című kötetedtől errefelé írt könyveid, az Ússz, Fauszt, ússz!, A Krím vagy a Függőleges állat verseiben különböző mitológiákból, filozófiákból, kulturális kódokból építkezel. Értelmezésemben ez nem a meglévő mítoszok mítosztalanításáért történik, hanem a nyelv működéséből következik, azt sejtetve, hogy talán létezik valahol, valamikor egy/a profánon túli teljesség. A Függőleges állat című kötet Az erdő. Mélyén delfinek című versében ez áll: „Ösvények égnék egy kéziratban, / szavak közt megpillantalak.” Hogyan látod a mítosz szerepét, működését a saját műveidben és tágabban, a kortárs költészetben? Lehet-e beszélni valamiféle teljesség meglétéről, ami a nyelv által megérinthető, -teremthető?*

– Mítoszokban élünk. Saját, társadalmi és mindenféle, a médiumok által sugárzott mítoszok közepette. Csakhogy ezek kifordított, kiüresedett mítoszok, olyan történetek, amelyek újabb történeteket hoznak létre, miközben azt állítják magukról, hogy többek, mint egyszerű történet, hogy az igazság, a helyes út általuk nyilatkozik meg – itt a különféle televíziós sorozatokra gondolok, amelyekből épp a profánon túli hiányzik, hiába is aggatnak mitikus öltözeteket magukra. A profizmus még az ilyen alkotásokban is átvezethet a túli területre. Nem zárom ki a lehetőségét. Ha nem volna „profánon túli”, verset, ki tudja, írhatna még bárki. Mostanában ismét divat ideológiák köntösében költészkedni, de még az ilyen divatgúnyába bújtatott versekben is ott az esély az igazi átlépésre, mint az József Attila esetében is megtörtént, pedig csak a szocializmus akkori állásáról akart írni...

Mindezek okán és ellenére, hiszek én továbbra is versben, nyelvben, mélyebb mítoszokban – visszafogottabban és vadabban, mint korábban.

– *Úgy vélem, hogy mintegy az eddigi életműved önreflexióját (?) is adó Függőleges állatban a szavak közötti résben való megpillantásért folyik a küzdelem, csak annak van érvényessége, ami versbe írható. Roppant hangsúlyos ugyanis a kötetben az intellemszerű beszéd, amely az írásra, a módszerre vonatkozik: „tanulj meg újra járni / tanulj beszélni írni” (Kijárat); „Ha nem felejtjed el a módszert” (A módszerrel). Az intellemszerű figyelmeztetés mintha mégsem lenne elég, mintha állandóan ott leselkedne a veszély, mert „A függőleges állat / vékony damilszálon lóg” – olvassuk a kötet címadó versében. Mivel van a baj, a nyelvvel, a módszerrel vagy az emlékezés? Minek az elsajátítására vonatkozhat a jó módszer? Mi lehet az emlékezés és felejtés kettősségének a szerepe a nyelv általi teremt(ő)ésben?*

– Baj van, mindig baj van. Kassák kilép egy lángholó, Notre-Dame formájú fekete zongorából – ez a mondat kellően artikulálatlan válasz a bajra. A baj, a veszély jelen van, együtt kell élni vele, az intelmeket pedig általában nem fogadják meg. Nem is azért íródnak, hogy megfogadják őket. Nem megfogadni kell a tanácsot, de elfogadni, hogy megvéd. Másrészt a baj a versről, az irodalomról mindegyre visszapattan, még akkor is, ha maga a vers éppen a bajról, a bajlódásról szól. Akárcsak Machiavelli ideális fejedelme, a vers is felvállalja a bajt, amikor felvállalja, önnön részévé teszi, így győzi le.

Minek elsajátítására vonatkozik a jó módszer? Nem tudom. Írtam ugyan verset a módszerről, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy bármit tudok a módszerről, bármiféle módszerről. Magáról a nyelvről van valamiféle tudásom, miért tagadnám, de ez a tudás is csontként tárolja az információkat, miközben az egészet, a külsőt, a csontot körülvevő rendszer, maga a nyelv hozza létre éppen a mozgása által. A módszerről a nyelvet kell kérdezni, én csak a csont vagyok a rendszeren, ha úgy tetszik, a módszeren belül.

– Azt érzékelem, hogy a könyv utolsó két ciklusa, az *Előhívás és a Levél Efezusból végrendelet-szerű. Mintha a kötet nem csupán a teljesség iránti vágy, nyitottság megteremtője lenne, hanem az ahhoz vezető út passiójának a megrajzolása is. Mintha állandó peremvidéken járna a beszélő. Mit jelent a parti sávban, peremvidéken járni? Ars poetica? Ars vivendi? Merre tart éppen Karácsonyi Zsolt költészete?*

– Huhh. Ez a végrendeletszerű jelző már túl durva. Annak is a „szerű” része. Mert bármely verset lehet végrendeletként olvasni, mely végrendelet, jogi és lírai értelemben is, egy új kezdetet jelent minden esetben. Kisebb-nagyobb testamentumokat óhatatlanul is megír az ember, elvégre, amint azt az Archipoeta mondta volt, emberként úgy élünk, mint a falevél: hányódunk a szélben, íróként, ahogy Bréda megjegyezte: levéllé leszünk. A levelek felé tartok. No de a levél... általában nem testamentum.